

## **Charakterystyka prawna przestępstw skierowanych przeciwko dyscyplinie wojskowej**

### **Streszczenie**

Dyscyplina wojskowa jest jednym z kluczowych czynników wpływających na stan sił zbrojnych. W zakresie wskazanego pojęcia mieści się zarówno akceptacja określonego systemu wartości, niezbędnego dla funkcjonowania sił zbrojnych, jak i przestrzeganie zasad instytucji wojskowych. Mając na uwadze wskazane okoliczności, konieczne jest zapewnienie akceptowalnego poziomu karności wojska, co realizowane jest między innymi poprzez system instytucjonalnej odpowiedzialności karno-wojskowej. Niniejszy artykuł obejmuje analizę prawną poszczególnych czynów uznanych przez polskiego ustawodawcę za przestępstwa skierowane przeciwko zasadom dyscypliny wojskowej, a także przedstawia autorską ocenę przyjętych regulacji zarówno na czas pokoju, jak i hipotetycznego konfliktu zbrojnego.

**Słowa kluczowe:** dyscyplina wojskowa, odpowiedzialność za naruszenie zasad dyscypliny wojskowej, siły zbrojne

### **Uwagi wstępne**

Naruszenie zasad dyscypliny wojskowej podlega dwóm typom odpowiedzialności. Do pierwszej z nich należy odpowiedzialność dyscyplinarna za czyny, które w świetle ustawy z dnia 9 października 2009 roku o dyscyplinie wojskowej<sup>1</sup> oraz wchodzącej w jej miejsce ustawie z dnia 11 marca 2022 roku o obronie Ojczyzny<sup>2</sup> stanowią przewinienia dyscyplinarne. Ustawodawca zasadniczo określa przewinienia dyscyplinarne jako naruszenia mniejszej wagi, polegające na działaniu lub zaniechaniu działania, które nie jest przestępstwem lub wykroczeniem albo przestępstwem skarbowym lub wykroczeniem skarbowym. Za popełnienie przewinienia dyscyplinarnego żołnierz ponosi odpowiedzialność w trybie i na zasadach opisanych we wskazanej ustawie, natomiast jej charakter przybiera swoistą formę odpowiedzialności służbowej. W przypadku wystąpienia niesubordynacji o większej wadze (tj. rażącego naruszenia)<sup>3</sup> odpowiedzialność za naruszenie dyscypliny wojskowej podlegać będzie reżimowi przewidzianemu w rozdziale XL ustawy z dnia 6 czerwca 1997 r.

<sup>1</sup> Dz.U. z 2021 r., poz. 1489.

<sup>2</sup> Dz.U. z 2022 r., poz. 655.

<sup>3</sup> *Kodeks karny. Komentarz*, wyd. II, red. O. Górniok, Warszawa 2006, art. 333.

Kodeks karny (dalej „k.k.”). W uzasadnieniu do rządowego projektu k.k. wskazane zostało, że odpowiedzialność na podstawie rozdziału XL ustawy dotyczyć ma najbardziej jaskrawych przejawów zakłócenia stosunków interpersonalnych między przełożonym, a podwładnym, do których zalicza się czynną napaść, czynny opór czy zniewagę. Ponadto ustawodawca przytaczał argument konieczności włączenia armii w dokonujące się procesy demokratyzacji, skupiając się tym samym na przywracaniu jednostkom należnych im wolności. Ukierunkowane w ten sposób działania legislacyjne skutkowały włączeniem do zasad odpowiedzialności dyscypliny wojskowej, nieistniejącej na gruncie kodeksu karnego z 1969 roku, zasady równowartości dóbr osobistych i nieróżnicowania zakresu ich ochrony prawnej. W konsekwencji, z chwilą wejścia w życie regulacji k.k. nastąpiło rozgraniczenie odpowiedzialności dyscyplinarnej oraz odpowiedzialności karnej za naruszenie zasad dyscypliny wojskowej.

Regulacje rozdziału XL ustawy karnej pomimo skomplikowanej konstrukcji prawnej nie stanowią istotnego przedmiotu badań w literaturze przedmiotu. Uzasadnienia takiego stanu rzeczy należy doszukiwać się w niewielkim na ten moment zastosowaniu praktycznym regulacji, wynikającym przede wszystkim z trwającego nieprzerwanie od chwili wprowadzenia kodeksu stanu pokoju oraz niewielkim zainteresowaniem doktryny prawniczej w tym zakresie. Należy jednak wskazać, że znaczna część regulacji wojskowych kodeksu karnego mogłaby nabrać szczególnego znaczenia w przypadku wystąpienia konfliktu zbrojnego na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej. Mając na względzie powyższe, celem niniejszej pracy jest próba przedstawienia i dokonania analizy prawnokarnej przestępstw przeciwko zasadom dyscypliny wojskowej, dokonanie oceny tych regulacji, wskazanie kwestii problematycznych i zaproponowanie wprowadzenia zmian w określonych rozwiązaniach prawnych.

Przedmiot analizy stanowić będzie ustawa z dnia 6 czerwca 1997 roku Kodeks karny, ze szczególnym uwzględnieniem rozdziału XL, ustawa z dnia 11 marca 2022 roku o obrocie Ojczyzny oraz orzecznictwo Sądowe. W niniejszej pracy zastosowanie będzie miała metoda badawcza, polegająca na analizie i krytyce literatury, aktów prawnych i orzecznictwa Sądowego. Przedmiot oceny uwzględniał będzie przede wszystkim niedogodności, z jakimi wiązać się może w czasie wojny przyjęta konstrukcja prawna przestępstw przeciwko zasadom dyscypliny wojskowej. Wnioski z niniejszej pracy przedstawione zostaną w podsumowaniu.

## **1. Charakter przestępstw przeciwko zasadom dyscypliny wojskowej**

### **1.1. Wprowadzenie**

Jak już zostało wspomniane na wstępie, rozdział XL kodeksu karnego reguluje czyny przestępne skierowane przeciwko zasadom dyscypliny wojskowej. Obowiązek jej przestrzegania wynika wprost z art. 2 ust. 1 ustawy o dyscyplinie wojskowej. Powszechnie

przyjmuje się, że karność jest jednym z kluczowych elementów sił zbrojnych i sprowadza się do indywidualnego, jak i zbiorowego przestrzegania obowiązków, wynikających z zadań realizowanych przez siły zbrojne. Karność polega w głównej mierze na zachowaniu pewnego poziomu rygoru oraz porządku, większego niż przyjmowany jest powszechnie w stosunkach społecznych<sup>4</sup>. Warto również zaznaczyć, że zgodnie z międzynarodowymi standardami każde państwo może samodzielnie określić kryteria karności<sup>5</sup>. Kluczowymi czynnikami dyscypliny wojskowej są: surowość, występowanie środków przymusu, istnienie wyższego poziomu subordynacji oraz ujednoczenie hierarchicznego podporządkowania<sup>6</sup>. Wskazane elementy w założeniu mają zapewniać wysoką efektywność działań podejmowanych przez wojsko, a co za tym idzie – prawidłową realizację zadań mu powierzonych<sup>7</sup>. Ustawodawca do przestępstw naruszających zasady dyscypliny wojskowej zaliczył:

- 1) akty nieposłuszeństwa względem poleceń służbowych (art. 343 § 1-3 k.k.);
- 2) napaść na przełożonego (art. 345 § 1-3 k.k.);
- 3) stosowanie przemocy lub gróźb bezprawnych w celu przeszkodzenia w czynnościach służbowych (art. 346 § 1-2 k.k.);
- 4) znieważenie przełożonego (art. 347 § 1 k.k.).

## 1.2. Przedmiot analizy prawnokarnej

Dobrem chronionym dla wszystkich wymienionych w rozdziale XL kodeksu karnego przestępstw jest dyscyplina wojskowa. Przyjęcie w kodeksie karnym odpowiedzialności za naruszenie dyscypliny wojskowej wskazuje, że stanowi ona szczególnie istotny element wojskowości, którego naruszenie prowadzić może do zauważalnie negatywnych konsekwencji w funkcjonowaniu sił zbrojnych. Należy przy tym wskazać, że ze względu na stosunkowo hermetyczny charakter struktury wojskowej, zakłócenia wynikające z obniżenia dyscypliny wojskowej prowadzić by mogły w bezpośredni sposób do utraty kontroli (władzy) przełożonych nad podwładnymi<sup>8</sup>. Pomimo braku definicji legalnej pojęcia dyscypliny wojskowej i jej mocno ocennego charakteru<sup>9</sup> przyjmuje się, że obejmuje ona przestrzeganie regulacji prawnych z zakresu służby wojskowej, przepisów prawa odnoszących się

<sup>4</sup> *Podstawowe obowiązki związane z pełnieniem służby. System Prawa Pracy*, t. VII, *Zatrudnienie niepracownicze*, red. K. W. Baran, Warszawa 2015.

<sup>5</sup> Lustig-Prean i Beckett przeciwko Wielkiej Brytanii oraz Smith i Grady przeciwko Wielkiej Brytanii – wyroki ETPC z dnia 27 września 1999 r., skargi nr 31417/96 i 32377/96 oraz 33985/96 i 33986/96, M. A. Nowicki, *Nowy Europejski Trybunał Praw Człowieka. Wybór orzeczeń 1999-2004*, Zakamycze, 2005.

<sup>6</sup> *Kodeks karny. Komentarz*, red. A. Grześkowiak, Warszawa 2021.

<sup>7</sup> *Kodeks karny. Część szczególna. Tom III. Komentarz do art. 278-363 k.k.*, wyd. V, red. W. Wróbel, A. Zoll, Warszawa 2022.

<sup>8</sup> *Kodeks karny. Komentarz*, red. R. Stefański, Warszawa 2020.

<sup>9</sup> *Kodeks postępowania karnego. Komentarz*, t. II, wyd. IV, red. D. Świecki, Warszawa 2018.

do wojskowej odpowiedzialności dyscyplinarnej oraz wykonywania rozkazów i decyzji w sprawach służbowych.<sup>10</sup> Na uwagę zasługuje również fakt, że z biegiem lat następuje zmniejszenie grupy przestępstw przeciwko dyscyplinie wojskowej. W Wojskowym Kodeksie karnym z 1932 roku rozdział obejmujący przestępstwa przeciwko temu dobru zawierał 14 artykułów, Kodeks karny Wojska Polskiego z 1944 roku – 15, z kolei Kodeks karny z 1969 roku tylko 10<sup>11</sup>. Przytoczona okoliczność w bezpośredni sposób wskazuje, iż obszerność regulacji przestępstw przeciwko dyscyplinie wojskowej ulega sprzężeniu z sytuacją polityczną mającą miejsce w danym czasie na terytorium Rzeczypospolitej.

### 1.3. Wnioski

Stosunkowo syntetyczne uregulowanie przestępstw przeciwko zasadom dyscypliny wojskowej prowadzi do konkluzji, że cel regulacji zawartych w dziale XL Kodeksu karnego obejmuje zapewnienie dyscypliny wyłącznie w czasie pokoju. Należy przy tym wskazać, iż brak jednocześnie jest innych regulacji prawnokarnych z tego zakresu dla czasu wojny lub jej zagrożenia, które obejmowałyby większą ilość czynów przestępnych, bądź regulowałyby bardziej szczegółowo występujące już w Kodeksie karnym. Opisany stan regulacji należy ocenić jako negatywny. Hipotetyczne wystąpienie konfliktu zbrojnego na szerszą skalę, w którym aktywny udział brałyby Siły Zbrojne RP niewątpliwie zwiększyłby ilość popełnianych czynów, prowadzących do istotnego naruszenia dyscypliny wojskowej, których znamiona nie mieściłyby się w przyjętych aktualnie regulacjach. Do katalogu kwestii nieuregulowanych zaliczyć można brakujące formy stadialne (usiłowanie nieudolne) przestępstw przeciwko dyscyplinie, czynności mające na celu osłabienie morale, aczkolwiek niewypełniające znamion przestępstw wojskowych, czy wprowadzanie w błąd przełożonych wojskowych przez żołnierza niższego stopniem. Wskazane kwestie nabierają istotnego znaczenia dopiero w czasie konfliktu zbrojnego. Brak uregulowań w przytoczonym zakresie prowadzi do konieczności podjęcia działań legislacyjnych *at hook*, co w praktyce utrudni lub wręcz doprowadzi do niemożności pociągnięcia do odpowiedzialności części osób, naruszających dyscyplinę wojskową. Z przyjęciem regulacji w powyższy sposób wiąże się również konieczność zapewnienia nieretroakcji przepisów, prowadząca do niemożności pociągnięcia do odpowiedzialności osób, które by popełniły wskazane czyny przed wejściem w życie regulacji prawnych. Bezpośrednim tego skutkiem byłoby naruszenie podstawowych założeń związanych z ochroną dobra, jakim jest zapewnienie karności wojska, w szczególności w trakcie hipotetycznego konfliktu zbrojnego.

<sup>10</sup> *Kodeks...*, red. A. Grześkowiak, op. cit.

<sup>11</sup> *Kodeks karny – część wojskowa. Komentarz*, red. K. Flemming, Warszawa 2000.

## 2. Przestępstwo niewykonania rozkazu

### 2.1. Analiza prawnokarna

Wydawanie rozkazów stanowi podstawowy mechanizm zarządzania strukturami i zasobami osobowymi w wojsku. W związku z powyższym Ustawodawca podjął się uregulowania niesubordynacji (niewykonania rozkazu) już na początku rozdziału XL, co w założeniu podkreśla również szczególne znaczenie tej instytucji. Regulacja z artykułu 343 k.k. obejmuje zarówno typ podstawowy przestępstwa (§ 1), typy kwalifikowane (§ 2) jak i karalność przygotowania do jego popełnienia (§ 3). Sankcje grożące za popełnienie przestępstwa niesubordynacji to: kara aresztu wojskowego lub pozbawienia wolności do lat 3 (§ 1), kara pozbawienia wolności od 3 miesięcy do lat 5 (§ 2) i kara ograniczenia wolności, aresztu wojskowego albo pozbawienia wolności do lat 2 (§ 3). Należy przy tym zaznaczyć, że ściganie przygotowania do popełnienia tego przestępstwa i jego typu podstawowego następuje na wniosek dowódcy jednostki.

W celu dokonania prawidłowej analizy prawnokarnej przestępstwa niesubordynacji konieczne jest zdefiniowanie, co zawiera się w pojęciu rozkazu w świetle regulacji kodeksu karnego. Odpowiedzi na te pytanie należy doszukiwać się w słowniczku wyrażeń ustawowych, tj. art. 115 § 18 k.k. W świetle wskazanej regulacji rozkazem jest polecenie określonego działania lub zaniechania wydane służbowo żołnierzowi przez przełożonego lub uprawnionego żołnierza starszego stopniem. Zaznaczyć należy, że przytoczona regulacja nie wyczerpuje znamion rozkazu. W doktrynie wskazuje się, że rozkaz może być wydany zarówno do jednej osoby, jak i grupy osób, a swoim przedmiotem dotyczyć może jednego przypadku lub określonej kategorii przypadków<sup>12</sup>. Tak więc w świetle regulacji kodeksowych za rozkaz należy uznać nałożenie na pewną osobę bądź grupę osób obowiązku zachowania się w określony sposób. Forma, w jakiej powinno nastąpić wydanie rozkazu, pozostaje bez znaczenia, o ile jego treść wykazuje się swojego rodzaju kategorycznością, tj. we właściwy, stanowczy sposób musi komunikować o nałożeniu obowiązku działania bądź zaniechania<sup>13</sup>. Rozkaz winien ponadto zawsze pozostawać w związku z zakresem spraw służbowych, natomiast jego wydanie zawsze musi znajdować oparcie w kompetencjach wynikających z aktów prawa powszechnie obowiązującego lub aktów wewnętrznych. Konieczne jest również odróżnienie rozkazu w rozumieniu art. 115 § 18 k.k. oraz rozkazu personalnego nieodnoszącego się do zakresu spraw służbowych, a w konsekwencji niepodlegającego sankcjonowaniu w rozumieniu art. 343 k.k.

Czynność sprawcza przestępstwa niesubordynacji w typie podstawowym (art. 343 § 1 k.k.) obejmuje niewykonanie, odmowę wykonania rozkazu lub wykonanie rozkazu

<sup>12</sup> *Kodeks...*, red. A. Grześkowiak, op. cit.

<sup>13</sup> *Kodeks...*, red. R. Stefański, op. cit.

niezgodnie z jego treścią. Niewykonanie rozkazu może polegać na działaniu (w przypadku gdy rozkaz obejmuje zaniechanie określonych czynności), jak i na zaniechaniu podjęcia działań. Za odmowę wykonania uznaje się złożenie oświadczenia woli, tj. jawne wskazanie żołnierza, że wydanego mu rozkazu nie wykona oraz manifestację nieposłuszeństwa, polegającą na przybraniu przez niego postawy wskazującej wyraźnie, że nie podejmie się wykonania rozkazu. Trzecim czynem sprawczym jest wykonanie rozkazu niezgodnie z jego treścią. Sprowadza się to do realizacji rozkazu w całości bądź w części, w sposób niezgodny z jego treścią lub na samowolnej zmianie konstytutywnych elementów rozkazu, takich jak sposób wykonania i warunki realizacji<sup>14</sup>.

Typ kwalifikowany (art. 343 § 2) obejmuje działanie z innymi żołnierzami w komitywie lub w obecności zebranych żołnierzy oraz przypadek, w którym w wyniku popełnienia przestępstwa niesubordynacji w typie podstawowym nastąpiła znaczna szkoda majątkowa lub inna poważna szkoda. Działanie w komitywie obejmuje przypadek wspólnego popełnienia przestępstwa niesubordynacji przez co najmniej 3 żołnierzy, przy czym należy wskazać, że z kręgu tych osób wyłączeni są podżegacze czy pomocnicy<sup>15</sup>. Drugim z kwalifikowanych typów jest działanie w obecności zebranych żołnierzy. W tym miejscu należy jednak wskazać, że pojęcie „zebranych żołnierzy” dotyczy zebrań mających charakter zorganizowany i pozostających w związku ze służbą. Ostatni typ kwalifikowany obejmuje następstwo w postaci powstania znacznej szkody majątkowej, przekraczającej wartość 200 000 zł lub zaistnienia innej poważnej szkody. Pojęcie innej poważnej szkody stanowi swojego rodzaju klauzulę generalną. Sąd Najwyższy w wyroku WA 22/06, starając się zdefiniować to pojęcie wskazał, że jest to uszczerbek o charakterze niematerialnym, odnoszący się do natury organizacyjnej, technicznej lub funkcjonalnej związanej z działalnością sił zbrojnych<sup>16</sup>. W świetle wskazanego wyroku należy uznać, że do definicji innej poważnej szkody należałoby zaliczyć złamanie moralne czy obniżenie karność oddziały. Ustawodawca przewidział również karalność usiłowania popełnienia przestępstwa niesubordynacji w typie podstawowym i kwalifikowanym. Jednakże obejmuje ono wyłącznie formę osobową przygotowania, tj. wejście w porozumienie z innymi osobami.

Przestępstwo odmowy wykonania rozkazu należy do grupy przestępstw indywidualnych, co za tym idzie – jego popełnienie możliwe będzie wyłącznie przez żołnierza pełniącego czynną służbę wojskową. Zasadniczo popełnienie przestępstwa niesubordynacji możliwe jest umyślnie w zamiarze zarówno bezpośrednim, jak i ewentualnym. Wyjątek od tego stanowi odmowa wykonania rozkazu i wejście w porozumienie, z którymi z racji literalnego brzmienia przepisów wiąże się wyłączna bezpośredniość zamiaru oraz typ

<sup>14</sup> S. M. Przyjemski, *Ochrona porządku prawnego w Siłach Zbrojnych Rzeczypospolitej Polskiej*, Gdańsk 2005.

<sup>15</sup> *Kodeks...*, red. A. Grześkowiak, op. cit.

<sup>16</sup> Wyrok SN z 3.08.2006 r., WA 22/06, OSNwSK 2006, nr 1, poz. 1538.

kwalifikowany w postaci znacznej szkody majątkowej lub innej poważnej szkody, obejmujący winę umyślno-nieumyślną.

## 2.2. Wnioski

Na podstawie przedstawionej analizy konstrukcji prawnej przestępstwa niesubordynacji można wskazać, iż jest to regulacja, z pewnymi zastrzeżeniami, spełniająca swoje podstawowe założenia. Sformułowania w niej zawarte posiadają stosunkowo otwarty charakter, zwiększając tym samym możliwości interpretacyjne Sądu co do samej istoty tego przestępstwa. Należy jednak wskazać na potrzebę doprecyzowania pewnych pojęć, takich jak obecność zebranych żołnierzy czy inna poważna szkoda, które w aktualnym stanie rzeczy są zauważalnie niedookreślone, a w konsekwencji nie wskazują tym samym na okoliczności czy elementy, które warunkowałyby ich wystąpienie. Ze względu na niewielką liczbę spraw karnych, których przedmiotem jest przestępstwo niesubordynacji, nie ukształtowała się ani wyraźna, ani ugruntowana linia orzecznicza zawierająca klaryfikację przytoczonych definicji. W związku z powyższym, mając na względzie, iż przestępstwo te winno być regulacją nie tylko na czas pokoju, ale i hipotetycznego konfliktu, w celu usprawnienia działalności sądów na przyszłość Ustawodawca powinien sklaryfikować wskazane pojęcia.

Kolejnym mankamentem, który jednakże dotyczy się nie tylko samej regulacji przestępstwa niesubordynacji, ale i ustawy o dyscyplinie wojskowej, jest brak wyraźnego rozgraniczenia pomiędzy przestępstwem niesubordynacji a przewinieniem dyscyplinarnym. W wyniku tego powstaje konieczność badania społecznej szkodliwości czynu niesubordynacji, co prowadzić może w niektórych przypadkach do ograniczenia lub wyłączenia odpowiedzialności określonych osób lub nazbyt gorliwej interpretacji przepisów, w obu przypadkach skutkując podważeniem dobra chronionego, jakim jest dyscyplina wojskowa<sup>17</sup>. Negatywnie należy również ocenić stosunkowo niskie maksymalne zagrożenie karą za popełnienie przestępstwa niesubordynacji na czas konfliktu. O ile w przypadkach niskiej wagi, uwzględniających przede wszystkim warunki pokojowe wymiar sankcji należy ocenić pozytywnie, o tyle w przypadku wystąpienia konfliktu zbrojnego niesubordynacja może prowadzić do zauważalnie większych szkód, których konsekwencją może być śmierć osób cywilnych czy zniszczenie kluczowych obiektów wojskowych. W związku z tym należałoby zwiększyć maksymalny wymiar kary. Dokonanie wskazanej zmiany nie wpłynęłoby

<sup>17</sup> Przytoczona argumentacja opiera się na wyroku SN WK 5/10 z dnia 26 sierpnia 2010 roku, dotyczącego sprawy żołnierza niestosującego się do postanowień regulaminu wojskowego. Pomimo stwierdzenia formalnego wypełnienia znamion niesubordynacji Sąd Najwyższy wskazał, że popełniony czyn nie stanowi przestępstwa, gdyż jego społeczna szkodliwość jest znikoma. O ile stanowisko Sądu zasługuje na aprobatę ze względu na zasady słuszności, o tyle umiarkowanie negatywnie należy ocenić postawę Sądu w odniesieniu do ochrony dobra, jakim jest dyscyplina wojskowa.

negatywnie na stosowanie tego przepisu, gdyż każdorazowo sąd zobowiązany jest do ustalenia stopnia winy, a co za tym idzie – do zastosowania adekwatnej do przewinienia sankcji.

### **3. Przepięstwo napaści na przełożonego, stosowania przemocy lub groźby bezprawnej wobec przełożonego oraz znieważenia przełożonego**

#### **3.1. Analiza prawnokarna**

Przepięstwa: czynnej napaści na przełożonego (art. 345 k.k.), zastosowania przemocy lub groźby bezprawnej względem przełożonego (art. 346 k.k.) i znieważenia przełożonego (art. 347 k.k.) posiadają swoje odpowiedniki w części szczególnej kodeksu karnego. Ustawodawca, mając na względzie konieczność ochrony dobra w postaci dyscypliny wojskowej zdecydował się jednak na wprowadzenie ukierunkowanej formy wskazanych przepięstw, odnoszącej się do ich popełnienia w związku z działalnością i funkcjonowaniem sił wojskowych<sup>18</sup>. Wskazane powyżej regulacje pełnią także funkcję prewencyjną, zabezpieczającą wojskowych przełożonych przed określonymi czynnościami, jakie mogą być podjęte przez żołnierzy podporządkowanych oraz niejako zabezpieczając możliwość zapewnienia posłuchu w kadrach wojskowych.

Przepięstwo czynnej napaści posiada typ podstawowy (art. 345 § 1) oraz dwa typy kwalifikowane (art. 345 § 2 i 3), z kolei sankcje przewidziane za jego popełnienie obejmują: karę aresztu wojskowego albo pozbawienia wolności do lat 3 (§ 1), karę pozbawienia wolności od 6 miesięcy do lat 8 (§ 2) oraz karę pozbawienia wolności od roku do lat 10 (§ 3). W przypadku wystąpienia ciężkiego lub średniego uszczerbku na zdrowiu w wyniku czynu określonego w § 1 oraz § 2 następuje zwiększenie zagrożenia karą do tej, jaka przewidziana jest dla typu kwalifikowanego z § 3.

Zastosowanie przemocy lub groźby bezprawnej do celu przeszkodzenia przełożonemu w czynności służbowej albo do celu zmuszenia przełożonego do przedsięwzięcia albo zaniechania czynności służbowej w typie podstawowym zagrożone jest karą aresztu wojskowego albo pozbawienia wolności do lat 3, z kolei w typie kwalifikowanym zagrożone jest karą pozbawienia wolności od 3 miesięcy do lat 5.

Przepięstwo znieważenia przełożonego posiada wyłącznie typ podstawowy, zagrożony karą ograniczenia wolności, aresztu wojskowego albo pozbawienia wolności do lat 2.

Czynność sprawcza przepięstwa napaści na przełożonego polega na powzięciu działania zmierzającego do naruszenia nietykalności cielesnej oraz wyrządzenia tym samym pewnych dolegliwości fizycznych. Polegać może w szczególności na uderzaniu pięściami, kopaniu, popychaniu, rzuceniem określonym przedmiotem w przełożonego

<sup>18</sup> W. Marcinkowski, *Komentarz do części wojskowej Kodeksu karnego, cz. I.*, „Prokurator” 2010, nr 1-2.



czy jego opluciu. Bez znaczenia przy typie podstawowym pozostaje również motywacja sprawcy, która nie musi sprowadzać się do pozostawania w związku ze służbą wojskową<sup>19</sup>. Do znamion kwalifikujących zaliczone zostało działanie w komitywie, działanie w obecności zebranych żołnierzy oraz dopuszczenie się napaści w związku z pełnieniem przez przełożonego obowiązków służbowych. Na uwagę zasługuje ostatnia przytoczona przesłanka kwalifikacji. Zasadniczo w doktrynie prawniczej i orzecznictwie sądowym wskazuje się, że związek z pełnieniem obowiązków służbowych ma miejsce, gdy występuje powiązanie rzeczowo-przyczynowe pomiędzy działaniem podwładnego, a czynnością służbową przełożonego.<sup>20</sup> Czynnikiem kwalifikującym w postaci dopuszczenia się czynu wspólnie z innymi żołnierzami lub w obecności zebranych żołnierzy jest analogiczny jak w przypadku przestępstwa niesubordynacji, w związku z czym przytoczony uprzednio opis należy traktować analogicznie. Ostatni typ kwalifikowany, określony w § 3 dotyczy sytuacji, w której sprawca dopuszcza się napaści z użyciem niebezpiecznych przedmiotów. Określenie, co mieści się w zakresie tej definicji, budziło dość długo liczne wątpliwości interpretacyjne. Należy jednak wskazać, że finalnie doktryna oraz orzecznictwo sądowe wypracowało wspólną definicję, w której wskazane zostało, że do kategorii niebezpiecznych przedmiotów zaliczyć należy każdy przedmiot ruchomy służący do obrony własnej lub do zaatakowania drugiej osoby, ale i elementy przedmiotów nieruchomości, które wykorzystane mogą być przez sprawcę w sposób bierny<sup>21</sup>.

Każdy ze wskazanych typów przestępstwa czynnej napaści popełniony być może wyłącznie z winy umyślnej w zamiarze bezpośrednim. Znajduje to potwierdzenie w przyjętej linii orzeczniczej<sup>22</sup> oraz w literalnym brzmieniu regulacji.

Strona przedmiotowa przestępstwa zmuszania przełożonego obejmuje wywarcie przymusu poprzez czynny opór, sprowadzający się do użycia siły fizycznej oraz opór pasywny, który nie zawiera się bezpośrednio w pojęciu przemocy<sup>23</sup>. Z racji, iż jest to przestępstwo formalne, bez znaczenia pozostaje skutek w postaci faktycznego przeszkodzenia wykonania czynności służbowej przez przełożonego bądź podjęcia lub zaniechania przez niego określonych działań. Drugim sposobem sprawczości jest zastosowanie groźby bezprawnej, tj. groźby, której zapowiedź mogła wzbudzić w odbiorcy realną, uzasadnioną obawę spełnienia.

Elementem niezbędnym i warunkującym popełnienie tego przestępstwa jest jednak celowość czynności sprawczej na jeden z powyższych elementów, co prowadzi do stwierdzenia, iż jest to przestępstwo ukierunkowane, którego popełnienie nastąpić może wyłącznie z winy umyślnej w zamiarze bezpośrednim.

<sup>19</sup> Kodeks..., red. A. Grześkowiak, op. cit.

<sup>20</sup> Wyrok SN z 28.12.1973 r., Rw 1084/73, OSNKW 1974, nr 4, poz. 80.

<sup>21</sup> Pogląd ten wyrażony został w wyroku SN z 14.05.1976 r., Rw 179/76, OSP 1976, nr 11, poz. 212.

<sup>22</sup> Wyrok SN z 26.07.1972 r., Rw 793/72, LEX nr 21505.

<sup>23</sup> *Kodeks...*, K. Flemming, op. cit.

Czynem sprawczym ostatniego przestępstwa działu XL kodeksu karnego jest zachowanie polegające na znieważeniu przełożonego. W doktrynie zasadniczo wskazuje się, iż zniewaga sprowadza się przede wszystkim do demonstracyjnego wyrażenia pogardy dla innej osoby, a jej wyrażenie nastąpić może nie tylko ustnie, ale i sposób pisemny czy poprzez gestykulację<sup>24</sup>. Przestępstwo znieważenia przełożonego nastąpić może z winy umyślnej zarówno w zamiarze bezpośrednim, jak i ewentualnym.

Opisane przestępstwa, podobnie jak inne uregulowane w części wojskowej k.k., są przestępstwami indywidualnymi właściwymi i mogą być popełnione wyłącznie przez żołnierza w czynnej służbie wojskowej.

### 3.2 Wnioski

Przeprowadzona analiza prawnokarna pozwala stwierdzić, iż przestępstwa z art. 345-347 k.k. stanowią implementację przestępstw z części szczególnej na grunt karnowojskowy. Ze względu na specyfikę opisanych przestępstw i ich generalną ogólność oraz ukształtowaną linię orzeczniczą<sup>25</sup>, w tym również z zakresu odpowiedników tych przestępstw z części szczególnej, konstrukcję prawną z art. 345-347 k.k. należy ocenić pozytywnie. Należy przy tym zaznaczyć, że w świetle opisanych regulacji ochrona przełożonych nie została uznana za priorytet ustawodawcy. W przypadku, w którym popełnienie jednego z opisanych przestępstw następuje w czasie pokoju w zasadzie zagrożenie sankcją pozostaje bez znaczenia, gdyż w praktyce odpowiedzialność za popełniony czyn sprowadzi się przede wszystkim do odpowiedzialności dyscyplinarnej i ewentualnego zwolnienia żołnierza ze służby. Jednakże, w czasie konfliktu zbrojnego, w trakcie którego naturalnie dobro, jakim jest ochrona dyscypliny wojskowej, ma szczególne znaczenie, tak niskie zagrożenie karą dla typów podstawowych opisanych przestępstw może prowadzić do ich popełniania w celu uniknięcia odbywania służby czy wykonania rozkazów. Prowadzi to do konkluzji, że poza wyjątkami (obejmującymi kwalifikowaną formę napaści na przełożonego lub przymuszania przełożonego z zastosowaniem przemocy lub groźby bezprawnej) w czasie konfliktu opisane regulacje mogą być nieefektywne w sferze prewencyjnej. W związku z powyższym zasadne wydaje się podniesienie górnych granic sankcji za wskazane przestępstwa w wysokości na przykład obejmującej połowę aktualnego górnego zagrożenia karą.

<sup>24</sup> *Kodeks...*, red. A. Grześkowiak, op. cit.

<sup>25</sup> W orzecznictwie sądowym została dokonana szczegółowa interpretacja niemalże wszystkich konstruktów prawnych oraz sformułowań użytych w opisywanych regulacjach.

## Podsumowanie

Mając na względzie dokonaną analizę prawną opisanych przestępstw, należy wskazać, że regulacje zawarte w dziale XL kodeksu karnego jedynie w części umożliwiają prawidłową ochronę dobra, jakim jest dyscyplina wojskowa. Zauważalny jest brak rozdziału odpowiedzialności za popełnienie opisanych przestępstw w czasie pokoju oraz w czasie konfliktu zbrojnego. Jak już zostało to kilkakrotnie zaznaczone w artykule, nie ma konieczności, by w czasie pokoju dobro w postaci dyscypliny wojskowej musiało być chronione na poziomie zbliżonym do poziomu jego ochrony w czasie trwania konfliktu zbrojnego. W konsekwencji stosunkowo niskie sankcje grożące za popełnienie przestępstw z działu XL w czasie konfliktu zbrojnego wymagałyby wtenczas nowelizacji, stwarzając tym samym ryzyko działania w pośpiechu i uchwalenia niedopracowanych regulacji.

Kolejnym mankamentem odnoszącym się wyłącznie do przestępstwa niesubordynacji (art. 343 k.k.) jest brak wyraźnego rozgraniczenia między popełnieniem danego czynu a typem odpowiedzialności (karnej lub dyscyplinarnej). O ile w zasadzie odmowa wykonania rozkazu w nieznaczających sprawach powinna podlegać odpowiedzialności w trybie dyscyplinarnym, o tyle problem pojawia się w przypadku trudności w ocenie istotności niewykonania rozkazu. Należy przy tym podkreślić, że zarówno ustawa karna, jak i akty szczegółowe nie przewidują wyraźnego mechanizmu rozgraniczenia odpowiedzialności karnej i dyscyplinarnej. Warto również zwrócić szczególną uwagę na fakt, że w art. 351 ust. 1 ustawy o obronie Ojczyzny wprowadzony został dualistyczny system odpowiedzialności karno-dyscyplinarnej. Wskazana regulacja przewiduje, że za czyn stanowiący przewinienie dyscyplinarne i wypełniający jednocześnie znamiona przestępstwa, przestępstwa skarbowego lub wykroczenia skarbowego żołnierz ponosi odpowiedzialność dyscyplinarną niezależnie od odpowiedzialności karnej. W związku powyższym w aktualnym stanie prawnym ograniczona została konieczność każdorazowej, szczegółowej analizy stanu faktycznego (typologizacji czynu), co prowadzić powinno w założeniu do przyspieszenia postępowań sądowych w opisanym zakresie.

Następnym wyraźnym uchybieniem jest brak instytucji prawnej zmniejszenia bądź wyłączenia odpowiedzialności w przypadku niedozwolonego naruszenia dobra dyscypliny wojskowej w celu ochrony takich kwestii jak własne bezpieczeństwo czy efektywniejsze wypełnienie poleconych zadań. Co prawda należy wskazać, że istnieją instytucje prawne takie jak stan wyższej konieczności, aczkolwiek w trakcie podejmowania czynności wojskowych podczas konfliktu zbrojnego ich „stosowanie” (tj. udowodnienie, że spełnione zostały ustawowe przesłanki) może podlegać istotnym komplikacjom natury faktycznej.

**Bibliografia**

1. Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. Kodeks karny (t.j. Dz.U. z 2021 r., poz. 2345 ze zm.).
2. Ustawa z dnia 9 października 2009 r. o dyscyplinie wojskowej (t.j. Dz.U. z 2021 r., poz. 1489).
3. Ustawa z dnia 11 marca 2022 r. o obronie Ojczyzny (Dz.U. poz. 655).
4. *Kodeks karny. Komentarz*, red. A. Grzeškowiak, Warszawa 2021.
5. *Kodeks postępowania karnego. Komentarz. Tom II*, wyd. IV, red. D. Świecki, Warszawa 2018..
6. *Kodeks karny. Komentarz*, red. R. Stefański, Warszawa 2020.
7. *Kodeks karny. Komentarz*, wyd. II, red. O. Górniok, Warszawa 2006, art. 333.
8. *Podstawowe obowiązki związane z pełnieniem służby. System Prawa Pracy*, t. VII, *Zatrudnienie niepracownicze*, red. K. W. Baran, Warszawa 2015.
9. Marcinkowski W., *Komentarz do części wojskowej Kodeksu karnego*, cz. I., „Prokurator” 2010, nr 1-2.
10. Lustig-Prean i Beckett przeciwko Wielkiej Brytanii oraz Smith i Grady przeciwko Wielkiej Brytanii – wyroki ETPC z dnia 27 września 1999 r., skargi nr 31417/96 i 32377/96 oraz 33985/96 i 33986/96, M.A. Nowicki, Nowy Europejski Trybunał Praw Człowieka. Wybór orzeczeń 1999-2004, Zakamycze, 2005.
11. *Kodeks karny. Część szczególna. Tom III. Komentarz do art. 278-363 k.k.*, wyd. V, red. W. Wróbel, A. Zoll, Warszawa 2022.
12. Flemming K., *Kodeks karny – część wojskowa. Komentarz*, Warszawa 2000.
13. Przyjemski S. M., *Ochrona porządku prawnego w Siłach Zbrojnych Rzeczypospolitej Polskiej*, Gdańsk 2005.
14. Wyrok SN z 3.08.2006 r., WA 22/06, OSNwSK 2006, nr 1, poz. 1538.
15. Postanowienie SN z 26.08.2010 r., WK 5/10, LEX nr 621211.
16. Wyrok SN z 28.12.1973 r., Rw 1084/73, OSNKW 1974, nr 4, poz. 80.
17. Wyrok SN z 14.05.1976 r., Rw 179/76, OSP 1976, nr 11, poz. 212.
18. Wyrok SN z 26.07.1972 r., Rw 793/72, LEX nr 21505.

**Legal characteristics of offences against military discipline****Abstract**

Military discipline is one of the key factors influencing the state of the armed forces. The scope of the indicated concept includes both the acceptance of a certain system of values, necessary for the functioning of the armed forces, and the observance of the rules of military institutions. Bearing in mind the indicated circumstances, it is necessary to ensure an acceptable level of military punitiveness, which is realised, inter alia, through the system of institutional criminal-military responsibility. This paper presents a legal analysis of individual acts recognised by the Polish legislator as offences against the principles of military discipline, and also presents the author's evaluation of the adopted regulations both for the time of peace and a hypothetical armed conflict.

**Keywords:** military discipline, responsibility for breach of military discipline, armed forces